

УДК 332.021

## НОВАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ

**ЛОСКУТОВА В. В.,**  
докторант Донецького державного  
університету управління

*В статті розглянуто новації державної регіональної політики та визначення стратегічних регіональних пріоритетів розвитку продуктивних сил.*

**Ключові слова:** регіональна політика; продуктивні сили; регіональні пріоритети.

*В статье рассмотрены новации государственной региональной политики и определение стратегических региональных приоритетов развития производительных сил.*

**Ключевые слова:** региональная политика; производительные силы; региональные приоритеты.

*The article describes the innovations of regional policy and the definition of the strategic priorities of regional development of the productive forces.*

**Key words:** regional policy; productive forces; regional priorities.

*Постановка проблеми.* Регіональне і просторове планування ґрунтується на дотриманні ієрархічних інтересів регіональних гравців, постійно відчуває на собі вплив синергетичного поєднання дії ринку та державного регулювання, потребує урахування особливостей та багатоваріантності, багатоієрархічності економічних інтересів та ресурсних можливостей соціально-економічного розвитку територій, врахування специфіки унікальності розвитку кожного регіону.

*Аналіз останніх досліджень.* Проблема формування і реалізації державної регіональної політики займалися такі вчені, як: Дорофійенко В.В., Поважний О.С., Губерна Г.К., Куценко В.І., Гончаров В.М. та інші.

*Мета та задачі статті.* Визначення стратегічних цілей розвитку продуктивних сил і регіональної економіки.

*Основний зміст статті.* У сучасному світі на формування та реалізацію регіональної політики впливає низка чинників: глобалізація, інтеграційні процеси, політика національних урядів, економічні інтереси бізнес-структур, ТНК, міжнародних організацій, великих міст, а також регіональних еліт, громадськості тощо. До цих чинників в умовах України також слід додати перспективи євроінтеграції та вимоги щодо налагодження ефективної міждержавної міжрегіональної взаємодії з країнами Митного Союзу. Ефективна взаємодія України з країнами-сусідами є об'єктивною передумовою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку українських регіонів та країни в цілому. Загалом, значення регіональної політики і увага до неї у світі неухильно зростають. Про це, зокрема, свідчить той факт, що у Стратегії розвитку Європи на період до 2020 року передбачено, що 60 - 75 % всіх коштів, спрямованих на реалізацію Стратегії, буде витрачено на заходи, пов'язані з досягненням цілей регіонального розвитку.

У такому форматі має відбуватись становлення та реалізація нової державної регіональної політики в Україні.

Регіональна політика в Україні з кінця ХХ ст. до цього часу пройшла шлях змін. Якщо у 90-х роках ХХ ст. регіональна політика, в основному, координувалася із промисловою, аграрною, соціальною політикою, і її основною метою було визнано досягнення оптимального розміщення продуктивних сил, то сьогодні ми спостерігаємо зміну основоположних принципів регіональної

політики. Нині регіональна політика синергетично поєднує декілька різновидів державної політики:

- транспортну (інфраструктурну) політику (у т.ч. розвиток цифрової економіки, телекомунікацій);
- регуляторну політику, що передбачає підтримку розвитку підприємництва, активізацію економічної активності на місцевому, регіональному рівні;
- політику у сфері зайнятості, оптимізації розвитку регіональних ринків робочої сили, у т.ч. запровадження заходів щодо підвищення кваліфікації, зростання показників зайнятості молоді, вільного руху робочої сили тощо;
- політику у сфері наукових досліджень, освіти та формування «економіки знань»;
- екологічну політику (що тісно корелює з політикою сталого збалансованого регіонального розвитку);
- інноваційну політику, у т.ч. підтримку науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, впровадження інновацій;
- політику просторового розвитку, у т.ч. розвитку урбанізованих територій, малих, монофункціональних міст, сільських територій тощо.

Впродовж останнього десятиліття державна регіональна політика в Україні пройшла етапи еволюції:

- від політики «єдиного центру» - до впровадження багатоієрархічної, «мультицентристської» політики з урахуваннями принципів вертикальної та горизонтальної координації заходів стимулювання регіонального розвитку;
- від політики перерозподілу ресурсів та «згладжування», мінімізації соціально-економічних диспропорцій - до політики створення рівних можливостей для комплексного розвитку регіонів та територій, підвищення рівня їх конкурентоспроможності;
- від прямих інструментів стимулювання (субсидування, податкових пільг) - до комплексного регуляторного впливу, застосування гібридних інструментів та механізмів (у т.ч. йдеться про технічну допомогу, кредити), запровадження довгострокових заходів по підвищенню фундаментальних засад конкурентоспроможності територій.

Загалом слід зазначити - нині в усьому світі спостерігається зміна парадигми регіонального розвитку, а на зміну традиційному (патерналістському) підходу до реалізації регіональної політики приходить новий, що ґрунтується на інноваційних принципах субсидіарності, самоокупності та самофінансування.

Зміна парадигми регіональної політики проявляється у зміні предмету аналізу, цілей, стратегій, інструментів її реалізації, суб'єктів та очікуваного результату реалізації політики регіонального розвитку.

Зміна парадигми регіонального розвитку призводить до необхідності оновлення регіональних стратегій розвитку як основоположних документів, що унормовують визначення перспектив розвитку регіону. Базовою частиною регіональних стратегій є пріоритети розвитку регіону, що визначають напрямки розвитку соціально-економічної сфери регіону на середньострокову та довгострокову перспективу.

Як зазначається у проекті Закону України «Про засади державної регіональної політики»: «...регіональні стратегії розвитку повинні відповідати положенням Державної стратегії регіонального розвитку України та визначають ... тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя; стратегічні цілі, **пріоритети розвитку регіону** на відповідний період» [2].

Отже, метою Державної стратегії регіонального розвитку (ДСРР) є створення середовища для координації і комбінації певних галузевих пріоритетів. У свою чергу, пріоритети самої ДСРР виконують функцію «фільтру», через який проходять галузеві заходи, галузеві та цільові програми, і які акумулюють нові фінансові, організаційні, інституційні ресурси регіонального розвитку. Реалізація пріоритетів у такий спосіб створить позитивний синергетичний ефект щодо стимулювання регіонального розвитку та досягнення збалансованого просторового розвитку.

У нормативно-правових документах, що регламентують питання регіонального розвитку (зокрема, у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.) визначено низку

пріоритетних напрямів регіонального розвитку в цілому, для всіх регіонів України (у рамках стратегічних завдань).

Стратегічні завдання і пріоритетні напрями регіонального розвитку, визначені у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [1]:

1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу.

Пріоритетні напрями:

- реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для диверсифікації на новій технологічній основі;
- розбудова та модернізація інфраструктури, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів.

2. Забезпечення розвитку людських ресурсів.

Пріоритетні напрями:

- забезпечення високих стандартів навчання, доступного для працівників протягом усього періоду їх виробничої діяльності;
- активізація співпраці у сфері освіти і науки;
- забезпечення повної зайнятості працездатного населення.

3. Розвиток міжрегіонального співробітництва.

Пріоритетні напрями:

- розширення міжрегіональної економічної взаємодії;
- розвиток трансрегіонального, у тому числі єврорегіонального співробітництва.

4. Створення інституціональних умов для регіонального розвитку.

Пріоритетні напрями:

- розширення фінансово-економічних можливостей територіальних громад;
- реформування адміністративно-територіального устрою;
- узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо розвитку регіонів;
- створення з урахуванням досвіду країн ЄС сучасної ефективної системи державного управління регіональним розвитком, спрямованої на забезпечення зменшення регіональних диспропорцій, підвищення конкурентоспроможності регіонів, надання високоякісних послуг населенню.

На основі загальних пріоритетів у цій самій Державній стратегії були визначені і пріоритети розвитку кожного регіону, а далі – на їх базі визначались пріоритети у самих регіональних стратегіях.

Водночас, зміна соціально-економічної ситуації в країні, розробка та впровадження нових інструментів регулювання регіонального розвитку, оновлення підходів до розробки державної регіональної політики та зростання значущості регіональної політики вимагають перегляду пріоритетів регіонального розвитку.

У процесі визначення регіональних пріоритетів розвитку для України (з огляду на активізацію процесів євроінтеграції) доцільно орієнтуватися на європейську практику. В країнах ЄС у сфері регіонального розвитку втілюються пріоритети, які стосуються захисту навколишнього середовища, розвитку безпечної енергетики, розвитку транспортної мережі, покращення якості життя, формування економіки знань. На перший погляд такі пріоритети виглядають дещо узагальнено-шаблонними, водночас, у кожній конкретній стратегії ці пріоритети формулюються з урахуванням місцевих особливостей і спрямовуються на вирішення конкретних завдань регіонального розвитку.

Зокрема, з Фонду Згуртування (Cohesion Fund) у 2007 – 2013 рр. фінансуються наступні пріоритети [4]: розвиток транс європейської транспортної мережі; захист навколишнього середовища, у т. ч. фінансування проектів у сферах енергозабезпечення й транспорту, які є безпечними для довкілля (енергетична ефективність, використання відновлюваної енергетики, розвиток залізничного транспорту, підтримка інтермодальних перевезень, розвиток громадського транспорту та ін.). Пріоритетами регіонального розвитку, що визначені для фінансування у 2007 – 2013 рр. з Європейського фонду регіонального розвитку, є наступні:

у межах цілі «Конвергенція»: підтримка сталого інтегрованого економічного розвитку - модернізація та диверсифікація регіональної економічної інфраструктури, особливо у сфері дослідження й технологічного розвитку (R&TD), інновації і підприємництво, інформаційне суспільство, довкілля, запобігання ризикам, туризм, інвестиції в культуру, інвестиції в транспорт, енергетичне забезпечення, інвестиції в освіту, інвестиції в охорону здоров'я і соціальну інфраструктуру, пряма допомога в інвестуванні у розвиток середніх та малих підприємств;

у межах цілі «Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість»: інновації та економіка знань, протидія ризикам погіршення навколишнього середовища, транспортна доступність і телекомунікаційні послуги;

у межах цілі «Європейське територіальне співробітництво»: розвиток економічної, соціальної та екологічної діяльності у сфері захисту навколишнього середовища; започаткування і розвиток транспортного співробітництва; підтримка місцевої та регіональної влади у формуванні дослідницької мережі та у сфері активізації обміну досвідом під час розробки та впровадження регіональної політики.

Досвід країн ЄС свідчить, що пріоритети розвитку регіонів мають ґрунтуватися на інноваційній моделі розвитку, яка означає формування та розвиток тих галузей, що можуть забезпечити довгострокове економічне зростання на місцевому рівні, вирішують нагальні питання регіонального розвитку. Інноваційна спрямованість регіонального розвитку означатиме застосування суб'єктами господарювання інноваційних основ діяльності, розвиток інноваційних виробництв. Інноваційність має бути закладена і в пріоритети регіонального розвитку в Україні (зокрема, йдеться про оновлену Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року).

Оновлена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року є стратегічним документом, що дозволить створити платформу для гармонійного поєднання, узгодження, координації місцевого, регіонального розвитку та стратегічних цілей держави. Разом з тим, має бути усвідомлення того, що регіональне і просторове планування ґрунтується на дотриманні ієрархічних інтересів регіональних гравців, постійно відчуває на собі вплив синергетичного поєднання дії ринку та державного регулювання, потребує урахування особливостей та багатогранності, багатоієрархічності економічних інтересів та ресурсних можливостей соціально-економічного розвитку територій, врахування специфіки, унікальності розвитку кожного регіону.

З метою узгодження системи регіонального розвитку України з передовим досвідом ЄС, формування дієвого інституційного підґрунтя для розробки та впровадження на місцевому, регіональному рівні ефективних підходів до регіонального розвитку доцільно визнати стратегічними цілями регіонального розвитку оновленої ДСРР-2020 (**проект**) в Україні:

- підвищення конкурентоспроможності регіонів і забезпечення збалансованого регіонального розвитку;

- досягнення територіальної соціально-економічної інтеграції і просторового розвитку;

- розбудову ефективного державного управління у сфері регіонального розвитку.

Цілі та пріоритети регіонального розвитку, визначені у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [3].

Ціль 1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів.

1.1. Підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів.

1.2. Створення умов для поширення позитивних процесів розвитку міст на ширші території, розвиток сільських територій.

1.3. Підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіонів.

Ціль 2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток.

2.1. Запобігання зростанню диспропорцій, що гальмують розвиток регіонів.

2.2. Забезпечення комфортного та безпечного життєвого середовища для людини, незалежно від місця її проживання.

2.3. Розвиток міжрегіонального співробітництва.

Ціль 3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку.

3.1. Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на національному та регіональному рівнях.

3.2. Підвищення якості державного управління регіональним розвитком.

3.3. Посилення міжгалузевої координації у процесі формування та реалізації регіональної політики.

3.4. Інституційне забезпечення регіонального розвитку.

3.5. Реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування.

Означені вище пріоритети мають враховуватися при формулюванні пріоритетів розвитку кожного регіону.

В процесі модернізації державної регіональної політики в Україні органи публічної влади мають зосередити зусилля на вирішенні проблем регіонального розвитку і досягнення цілей регіонального розвитку. Кожна ціль реалізується через низку завдань, що вказані нижче.

**1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів і забезпечення збалансованого регіонального розвитку. *Завданнями у сфері реалізації такої цілі є наступні:***

- сприяння стабілізації соціально-економічного розвитку регіону, залучення дієвих механізмів стимулювання економічного зростання як основи для подолання економічного відставання регіонів України від регіонів держав-сусідів (країн Східної та Центральної Європи);

- забезпечення підтримки конкурентного середовища, демонополізація та дерегулювання ринкового середовища як основи для вільного руху капіталів, товарів, ресурсів, робочої сили у межах регіону і країни та для розвитку підприємництва;

- забезпечення створення на місцевому й регіональному рівні сприятливого інвестиційного середовища, комплексного розвитку інвестиційної інфраструктури;

- запровадження заходів щодо зменшення енергоємності регіональних економічних комплексів (у т. ч. шляхом розвитку альтернативної, відновлюваної енергетики);

- сприяння диверсифікації монофункціональної економіки на місцевому й регіональному рівнях (насамперед, у старопромислових регіонах та на сільських територіях);

- забезпечення сприятливих умов для стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів на місцевому й регіональному рівні;

- забезпечення комплексного розвитку регіональної інфраструктури (транспортної, інформаційно-комунікаційної, комунальної, соціальної, освітньої);

- сприяння досягненню високих показників конкурентоспроможності регіональних ринків робочої сили (у т.ч. шляхом розвитку ринку освітніх послуг, підтримки мобільності робочої сили, налагодження ефективної системи перекваліфікації та перепідготовки кадрів);

- забезпечення функціонування прозорої та ефективної системи фінансування регіонального розвитку.

**2. Досягнення територіальної соціально-економічної інтеграції та просторового розвитку. *Така ціль реалізується через наступні завдання:***

- підвищення рівня територіального згуртування шляхом дотримання принципів збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів та забезпечення зростання їх конкурентоспроможності;

- забезпечення створення сприятливих умов для розвитку транспортної мережі - фундаменту для вільного руху товарів, ресурсів, робочої сили;

- задіяння дієвих важелів (механізмів, інструментів) щодо зменшення асиметрії, диспропорційності соціально-економічного розвитку на місцевому й регіональному рівні;

- гарантування спрощення доступу до ринку освітніх, інформаційних, публічних, адміністративних послуг;

- активізація потенціалу міжрегіонального, транскордонного, інтеррегіонального, міждержавного міжрегіонального, єврорегіонального співробітництва на місцевому й регіональному рівні;

- сприяння регіональному розвитку, що генерується процесами урбанізації (у т.ч. з урахуванням територіального та міжсекторального підходів щодо інтегрованого розвитку міст, комплексного вирішення проблем інфраструктурного забезпечення, соціально-економічного, екологічного розвитку, сприяння розвитку людського капіталу та підприємництва та ін.);

-сприяння досягненню збалансованого просторового розвитку на рівні «місто - приміська територія - сільська територія», інтеграції економіки сільських, периферійних територій до єдиного соціально-економічного простору країни;

- задіяння наявного потенціалу культурної спадщини на місцевому, регіональному рівні як потужного ресурсу регіонального розвитку, основи для формування «бренду» території, підґрунтя для розвитку регіонального туризму та ін.;

- забезпечення впровадження політики сталого (екологічно зорієнтованого) регіонального розвитку (у т.ч. скорочення збитків, що завдаються навколишньому природному середовищу внаслідок господарської діяльності, вжиття заходів щодо захисту природних ресурсів, попередження настання природних катастроф на місцевому, регіональному рівні).

3. Налагодження ефективної системи державного управління у сфері регіонального розвитку. **Досягнення цілі базується на виконанні завдань:**

- усунення проявів надмірної централізації системи державного управління регіонального розвитку, забезпечення реалізації принципу субсидіарності, налагодження дієвого партнерства на рівні «центр - регіони - громада»;

- забезпечення активізації процесів горизонтального (міжгалузевого, секторального) та вертикального (всіх гілок влади та місцевого самоврядування) співробітництва;

- реформування системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади, прийняття «Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»;

- удосконалення системи інституційно-правового забезпечення відносин між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (з урахуванням європейського досвіду розвитку місцевого самоврядування);

- забезпечення повноправної участі громадськості у процесі формування та реалізації державної регіональної політики;

- формування інституційно-правового підґрунтя для реформування системи територіально-адміністративного устрою України (в контексті європейської практики організації АТУ та територіальної організації влади);

- гарантування удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на національному та регіональному рівнях, узгодження базових положень стратегій регіонального розвитку з положеннями ДСРР-2020 (після її ухвалення);

- сприяння інвестуванню у розвиток людського капіталу на місцевому й регіональному рівні, у т.ч. шляхом інвестування у підвищення професійної підготовки, підвищення кваліфікації спеціалістів центральних і місцевих органів влади, працівників органів місцевого самоврядування, фахівців, що спеціалізуються на розробці та впровадженні заходів щодо реалізації державної політики регіонального розвитку.

В цілому в процесі визначення стратегічних пріоритетів регіонального розвитку необхідно дотримуватись базових (вихідних) умов, що формують дієздатне інституційне підґрунтя розвитку цивілізованої демократичної держави:

1. Узгодження інтересів - сприяння узгодженню інтересів держави, регіону, місцевої громади в процесі реалізації державної регіональної політики, розробки регіональних стратегій, стимулювання комплексного розвитку територій;

2. Децентралізація повноважень - забезпечення децентралізації державного управління регіональним розвитком у відповідності з принципами субсидіарності, підвищення управлінської та фінансової дієздатності територіальних громад;

3. Ефективне господарювання на місцевому, регіональному рівні (у т.ч. ефективне використання ресурсів) - врахування інституційних особливостей, унікального ресурсного потенціалу територій, сприяння збереженню та примноженню культурно-історичної, етнічної, природно-ресурсної спадщини регіону у процесі стратегічного планування і визначення стратегічних пріоритетів та цілей регіонального розвитку;

4. Конкурентоспроможність - сприяння формуванню конкурентоспроможних регіональних соціально-економічних комплексів, у т.ч. шляхом налагодження міжсекторальної

взаємодії, вертикальної та горизонтальної кооперації, формування регіональних, міжрегіональних кластерних об'єднань (у т.ч. на засадах державно-приватного партнерства);

5. Інтегрованість (консолідація) зусиль - сприяння оптимізації розміщення продуктивних сил, розвитку міжрегіонального співробітництва як основи формування місткого інтегрованого внутрішнього регіонального ринку;

6. Інституційна підтримка регіонального розвитку - забезпечення інституційної підтримки розвитку різноманітних форм самоорганізації населення, налагодження дієвої взаємодії по лінії «влада - бізнес-структури - громадськість», забезпечення підтримки різноманітних форм громадської активності з метою ефективного вирішення проблем регіонального розвитку на основі розвитку громадянського суспільства та досягнення суспільного консенсусу.

Визначення конкретних стратегічних пріоритетів розвитку кожного регіону залежить від того, якими були його стартові умови напередодні ухвалення нової Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Тому чітке визначення «палітри» соціально-економічного розвитку регіону в контексті загальної «картини» розвитку країни - є основою для об'єктивного обґрунтування стратегічності напрямів розвитку регіонів.

З цією метою доцільно виявити основні тенденції регіонального розвитку упродовж 2013 року, проаналізувати тренди основних галузевих показників на регіональному рівні. Виявлення характерних рис регіонального розвитку стане основою для конструювання платформи визначення регіональних стратегічних пріоритетів.

Соціально-економічний розвиток регіонів України протягом січня-вересня 2013 р. характеризувався поєднанням позитивних і негативних тенденцій розвитку.

До позитивних тенденцій економічного і соціального розвитку регіонів України у січні-вересні 2013 р. порівняно з відповідним періодом 2012 р. можна віднести наступні:

- *зростання обсягу сільськогосподарського виробництва на 3 %*, що було досягнуто завдяки позитивній динаміці у галузі тваринництва. Лише у 8 регіонах України спостерігається спад у виробництві сільськогосподарської продукції (від 10,2 % у Київській до 0,5 % у Харківській областях), що відбувається внаслідок негативної динаміки у галузі рослинництва (особливо у вирощуванні цукрових буряків - станом на 1 жовтня 2013 р. лише 8 регіонів змогли подолати позначку у 50 % відносно відповідної дати 2012 р.);

- *зростання обороту роздрібною торгівлю на 9,8 %* (зафіксовано у всіх регіонах - від 7,2 % у Львівській та Тернопільській областях до 12,5 % у Волинській). Однак у всіх областях (окрім Київської) приріст був нижчим за показники 2012 р.;

- *покращення показників ринку праці*. Зокрема, за січень-червень 2013 р. рівень безробіття порівняно з відповідним періодом 2012 р. зменшився у всіх регіонах і склав по Україні 7,8 %. По регіонах його значення коливалось від 5,4 % у м. Києві до 9,8 % у Рівненській та Тернопільській областях. Рівень зайнятості населення у січні-червні 2013 р. відносно січня-червня попереднього року збільшився у всіх регіонах і у середньому по Україні склав 60,2 % (серед регіонів рівень зайнятості варіював від 56,1 % в Тернопільській області до 70,6 % у Дніпропетровській);

- *зростання реальної заробітної плати* (від 6,9 % в Івано-Франківській області і 7,1 % у Донецькій до 11,9 % у Волинській). Проте слід зазначити, що темпи зростання реальної заробітної плати є нижчими, ніж у 2012 р. (зокрема, якщо протягом I півріччя 2012 р. зростання склало 15,3 %, то протягом I півріччя 2013 р. - лише 9,1 %);

- *зниження цін на продукти харчування*. Так, у червні 2013 р. порівняно з груднем 2012 р. ціни зменшились у 21 регіоні (від 0,1 % у Закарпатській та Миколаївській до 2,3 % у Чернівецькій та Чернігівській областях), а в цілому по Україні - на 0,4 %. Зростання цін спостерігалось лише у містах Києві (на 1,9 %) та Севастополі (на 0,1 %), Київській (на 0,1 %), Донецькій (на 0,2 %) та Луганській (на 0,4 %) областях.

- *збільшення доходів місцевих бюджетів*. Так, у I півріччі 2013 р. доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) збільшились на 5,8 % (від 0,7 % в Івано-Франківській області до 19,6 % у Чернівецькій). Проте рівень диференціації за обсягом податкових надходжень до місцевих бюджетів на одну особу населення лишився на рівні відповідного минулорічного показника і у I півріччі 2013 р. становив 3,8 разу (від 475,8 грн у Закарпатській області до 1826,5 грн у м Києві);

- *зростання надходжень до Пенсійного фонду.* Так, протягом I півріччя 2013 р. у 26 регіонах надходження до Пенсійного фонду зросли на 6,9 %, а у 25 регіонах заборгованість із страхових внесків економічно активних платників до Пенсійного фонду зменшилась (від 0,1 % в Івано-Франківській області до 74,1 % у Хмельницькій). Зростання заборгованості було зафіксовано лише у Закарпатській області (на 14,4 %);

- *зростання рівня розрахунків населення за житлово-комунальні послуги.* Так, протягом січня-червня 2013 р. заборгованість населення зменшилась на 8,3 % (у I півріччі р. - лише на 3,6 %). Зазначена тенденція має місце у 24 регіонах, а найбільшою мірою у Тернопільській (на 30,4 %), Сумській (на 26,5 %), Черкаській (на 25,9 %), Івано-Франківській (на 24,6 %) та Кіровоградській (на 23,9 %) областях;

Взявши до уваги наявність позитивних тенденцій регіонального розвитку, доцільно вказати на їх зв'язок із такими принципами як ефективне господарювання та конкурентоспроможність. Враховуючи, що дію позитивних тенденцій необхідно посилювати, доцільно визначити у якості стратегічних пріоритетів розвитку регіонів ті, які сприятимуть ефективному використанню ресурсного потенціалу регіонів, налагодженню ефективного господарювання та забезпеченню конкурентоспроможності їх економік.

До негативних тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів України у січні-вересні 2013 р. порівняно з січнем-вереснем попереднього року можна віднести наступні:

- *зменшення обсягів промислового виробництва на 5,2 %.* Загалом зменшення обсягів виробництва спостерігалось у 19 регіонах (від 0,4 % а АР Крим до 12,6 % у Чернігівській області);

- *продовження негативної тенденції попереднього року щодо зменшення обсягів виконаних будівельних робіт.* Так, за зазначений період 2013 р. зменшення обсягів виконаних робіт продемонстрували 22 регіони, найбільшою мірою - АР Крим (на 28,3 %), Житомирська (на 29,9 %) та Львівська (на 22,8 %) області і м. Севастополь (на 27,9 %). Негативні тенденції у будівництві, головним чином, пов'язані із недостатністю капітальних інвестицій у розвиток галузі;

- *зменшення обсягів введеного в експлуатацію житла* (у січні-червні 2013 р. - на 13,3 %, тоді як у відповідному періоді минулого року спостерігалось зростання на 55,4 %, частково пов'язане з підготовкою до чемпіонату «Євро-2012»), що мало місце у 22 регіонах. У регіональному розрізі найбільше скорочення відбулось у Кіровоградській (на 48,6 %), Хмельницькій (на 48 %), Львівській (на 46,3 %), Запорізькій (на 44,3 %), Сумській (на 43,6 %) та Волинській (на 42,4 %) областях;

- *зменшення обсягів капітальних інвестицій* (за січень-червень 2013 р. відносно аналогічного періоду минулого року - на 14,6 %);

- *збереження від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі* (9708,54 млн дол. США). Загалом у січні-вересні 2013 р. імпорт товарів перевищував експорт у 12 регіонах, з яких найбільшим від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі було у м. Києва (10974 млн дол. США). Така ситуація є перш за все наслідком погіршення показників експорту товарів (по Україні на 9,1 %). Зменшення показників експорту продемонстрували 16 регіонів, з яких найбільше скорочення мало місце у м. Севастополь (на 52,4 %) та Івано-Франківській (на 54,9 %) області. Також (хоч і меншою мірою) відбулось скорочення експорту з традиційних експортоорієнтованих регіонів, частка яких у загальному обсязі експорту товарів з України становить близько 50 % (зокрема, у Донецькій області - на 14,1 %, у Запорізькій - на 14,3 %, Луганській - на 18,3 %);

- *погіршення платіжної дисципліни платників податків.* Так, протягом січня-червня 2012р. податковий борг за податковими зобов'язаннями платників (без пені) до зведеного бюджету країни збільшився у 13 регіонах (у I півріччі 2012 року - лише у 6), і в цілому по Україні склав 3,7 %. Найбільше зростання податкового боргу спостерігалось у Черкаській (у 1,6 разу), Миколаївській (на 45,6 %) та Тернопільській (на 44,7 %) областях. Основною причиною зростання боргів є несвоєчасна сплата платниками податків самостійно задекларованих податкових зобов'язань та несплата донарахованих податковими органами податкових сум за результатами контрольно-перевірочної роботи;

- *зростання заборгованості підприємств з виплати заробітної плати на 9,5 %.* Так, обсяг заборгованості зріс у 8 регіонах (найбільше зростання - у 70 разів - спостерігалось у



Київській області), і станом на 1 жовтня 2013 р. єдиним українським регіоном, що не мав заборгованості з виплати заробітної плати, стала Чернівецька область;

- *триваюче скорочення чисельності населення*. Так, станом на 1 жовтня 2013 р. з початку року чисельність населення України природним чином скоротилась на 117732 особи, а завдяки зовнішньому міграційному приросту - збільшилась на 19750 осіб. Станом на 1 липня 2013 р. порівняно з початком року скорочення було зафіксовано у 18 регіонах (зокрема, у Чернігівській та Сумській областях - на 0,45 %, в Кіровоградській та Донецькій - на 0,36 %, у Полтавській - на 0,35 %, у Черкаській та Луганській - на 0,33 %). Найбільший приріст спостерігався у містах Києві та Севастополі (на 0,16 % та 0,08 % відповідно) та у Київській області (на 0,05 %).

Негативні тенденції регіонального розвитку мають бути усунені. З цією метою за визначальні напрямки стратегічних пріоритетів доцільно взяти ті, які забезпечуватимуть оптимізацію розміщення продуктивних сил та посилення фінансової потужності регіонів.

Така різноспрямованість процесів соціально-економічного розвитку потребує докладання управлінських зусиль на основі формування механізму врахування інтересів усіх суб'єктів і об'єктів регіональної політики, узгодження цих інтересів, залучення громадськості та бізнесу до вирішення повсякденних питань регіонального розвитку.

Платформа для визначення регіональних пріоритетів базується на врахуванні соціально-економічного стану економіки регіонів, на аналізі особливостей розвитку різних територій, на визначенні механізмів взаємодії регіонів у внутрішньому та зовнішньому середовищі, на врахуванні всіх вказаних вище визначальних характеристик розвитку. У свою чергу, на такій платформі будуються підходи та пропозиції до визначення конкретних пріоритетів розвитку кожного регіону.

Загалом слід зазначити, що соціально-економічний розвиток регіонів України протягом січня-вересня 2013 р. демонстрував різноспрямовані процеси. Так, при негативних тенденціях розвитку в частині галузей (зокрема, промисловість, будівництво), інші (сільське господарство, роздрібна торгівля) демонстрували сталий розвиток. Особливо слід відмітити позитивні тенденції на ринку праці та зростання реальної заробітної плати.

Загалом, показники соціально-економічного розвитку регіонів України за підсумками трьох кварталів 2013 р. засвідчили поглиблення негативних тенденцій, які сформувались у попередньому році. Найбільшого падіння та депресії зазнали такі галузі як будівництво та промисловість, причому найвідчутніше падіння було характерне для розвинених регіонів.

Так, попри те, що у січні-вересні 8 регіонів продемонстрували приріст промислового виробництва, внесок жодного з них у загальний обсяг реалізованої продукції не перевищує 2 %. Сукупно на ці 8 регіонів припадає 11 % обсягу реалізованої промислової продукції у зазначений період. Для порівняння: сама лише Донецька область, яка зменшила промислове виробництво на 8,0 %, формує понад 18 % загального обсягу реалізованої продукції промисловості. Сукупна частка четвірки традиційних промислових лідерів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська області) у обсягу реалізованої продукції зменшувалась протягом останніх трьох років: з 56,4 % у 2011 р. до 52,7% у 2012 р. і до 50,5 % у 2013 р.

Крім цього, для більшості регіонів приріст промислового виробництва має нетривалий характер. Зокрема, лише дві області демонструють помітне промислове зростання протягом трьох останніх років - Вінницька (у січні-вересні, відповідно: 2011 р. - 0,3 %, 2012 р. - 8,5 %, 2013 р. - 13,1 %) та Кіровоградська (у січні-вересні, відповідно: 2011 р. - 11,2 %, 2012 р. - 8,4 %, 2013 р. - 8,5 %). На нашу думку, позитивна промислова динаміка зазначених регіонів криється у специфіці структури виробництва - його основу складають споживчі товари короткострокового використання (Вінницька - 52,5 %, Кіровоградська - 51,5 %). Натомість, регіони, які спеціалізуються на виробництві товарів проміжного споживання, продовжують скорочення виробництва. До цієї групи регіонів і належать промислові лідери, для яких частка товарів проміжного споживання перевищує 40 %. До того ж, у всіх чотирьох промислових лідерах (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська області) триває скорочення експорту товарів (на 3,3 %, 14,2 %, 12,4 % та 16,8 % відповідно).

Інша показова тенденція пов'язана з інвестиційною діяльністю у регіонах. По-перше, найбільшого падіння з усіх сфер реального виробництва зазнало будівництво, яке водночас є найбільш інвестиційно залежною сферою. По-друге, у 2013 р. у регіонах яскраво проявилась вимушена альтернативність напрямів інвестування, оскільки основним джерелом інвестицій

залишаються власні кошти підприємств, частка яких досягла 63,9 %. Підтвердженням цьому є те, що за підсумками січня-вересня жоден з регіонів не мав приросту одночасно у промисловості і у будівництві. До цього додається загальне скорочення інвестицій в основний капітал. Так, збільшення обсягів капітальних вкладень спостерігалось лише у 9 регіонах, тоді як у січні-вересні 2012 року - у 23 регіонах.

*Висновки.* Таким чином, на зміну сировинній експортній орієнтації і проміжному виробництву як чинникам промислового зростання остаточно виходить орієнтація на внутрішній ринок і збільшення глибини переробки експортної продукції.

*Список використаних джерел*

1. «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року». Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21 липня 2006 р.

2. Проект Закону України «Про засади державної регіональної політики» (реєстраційний номер 3135 від 28 серпня 2013 р.), стаття 8, п. 4. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=48085](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48085)

3. Цілі державної регіональної політики до 2020 року / Матеріали до засідання Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку 26 липня 2013 р.

4. European Commission. Regional Policy.-[Електронний ресурс].-Режим доступу: [http://ec.europa.eu/regional\\_policy/thefunds/cohesion/index\\_en.cfm](http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/cohesion/index_en.cfm)